

Pregledni članak

UDK: 911.3:32

321.01:

Primljeno u uredništvo: 15. veljače 2010.

Prihvaćeno za tisak: 24. veljače 2010.

Geopolitička doktrina "države koridor"

JUGOSLAV JOZIĆ*

Sažetak

Države međusobno stupaju u odnose političke prirode i tako stvaraju jedan dinamičan sustav moći. Pored država u tom složenom sustavu djeluju i nedržavni akteri moći (unutardržavni i nad-državni). Moć država nije konstantna i u jednom tako promjenjivom i opasnom okruženju njihov opstanak lako može doći u pitanje. Kako bi opstale države najprije trebaju provesti složenu, multidisciplinarnu geopolitičku analizu kojom će se identificirati postojeće prijetnje i namjere drugih aktera moći. Geopolitičkom doktrinom definiraju se vlastiti geopolitički ciljevi i protu-ciljevi, poredani po značaju te instrumenti moći čijom koordiniranom uporabom te ciljeve i protu-ciljeve država može i ostvariti (diplomacija, oružane snage, obavještajno sigurnosne službe, ekonomija, mediji...). Kako bi se geopolitičkom doktrinom definirani geopolitički ciljevi i protu-ciljevi i ostvarili, svaki od instrumenata moći treba biti na odgovarajući način ustrojen, imati potrebne sposobnosti i biti isto tako na odgovarajući način upotrijebljen. Država koja nema geopolitičku doktrinu lišena je mogućnosti osmišljenog djelovanja u odnosu na druge aktere moći i riskira da se nađe u položaju objekta čijom će se sudbinom baviti drugi. Glavni izvor moći "države koridor" jesu upravo njeni koridori preko kojih se odvija tranzit resursa. Zato su resursi osnovni, ali ne i jedini, faktor geopolitičke analize "države koridor". Kako bi se definirale prijetnje i namjere drugih aktera moći, te u skladu s tim ciljevi i protu-ciljevi "države koridor" potrebno je geopolitičkom analizom obuhvatiti još i faktor fizičke geografije, faktor geografije identiteta te strateški i ideološki faktor. Samo cjelovita (unutarnja i vanjska), sveobuhvatna i multidisciplinarna geopolitička analiza može ukazati na sve posebnosti odnosa moći u kojima se nalaze pojedine "države koridor" i omogućiti im stvaranje učinkovite geopolitičke doktrine.

* Jugoslav Jozić, magistar znanosti. Zaposlenik Oružanih snaga Republike Hrvatske.

Ključne riječi: "država koridor", akteri moći, geopolitička analiza, geopolitička doktrina, geopolitički ciljevi i protu-ciljevi

1. Uvod

Unutar bipolarnog sustava, koji je prema strateškom značaju pojedinih teritorija bio podijeljen na "tri svijeta"¹, bila su precizno definirana pravila igre. "Prvi svijet" je bio teritorij dviju tadašnjih supersila, SAD-a i SSSR-a, koji je predstavljao središte bipolarnog sustava, na kojemu se ratni sukob jednostavno nije mogao zamisliti, a da u konačnici ne dovede do velikog nuklearnog rata s apokaliptičkim posljedicama. Za cijelo vrijeme trajanja "hladnog rata" vojnici jedne od dviju supersila su se borili protiv pripadnika oružanih snaga saveznika druge supersile. Međutim, pripadnici oružanih snaga SAD-a i SSSR-a se nisu nikada borili direktno jedni protiv drugih, a pogotovo na teritoriju jedne od njih. Bilo je bliskih prolazaka brodova ratnih mornarica, ali nikada nije došlo do njihovog međusobnog sukoba. Kubanska kriza 1962. godine je predstavljala najkritičniji trenutak kada se to skoro i dogodilo.

"Drugi svijet" je bio teritorij država kojemu su poradi blizine prostora definirano kao "prvi svijet" obje supersile pridavale velik strateški značaj. Tu se također ratni sukob jednostavno nije mogao zamisliti, a da se u istome ne angažiraju oružane snage obje supersila što bi u konačnici opet dovelo do nuklearnog rata svjetskih razmjera. Zato je za vrijeme trajanja "Hladnog rata" bilo kakav oružani sukob u "drugom svijetu" kojemu je pripadao u prostor Europe bio vrlo malo vjerojatan. Dijelu svijeta definiranom kao "treći svijet", u strateškom, a ne u ekonomskom smislu supersile nisu pridavale veliki strateški značaj. Sudjelovanje jedne od supersila u oružanom sukobu na tom prostoru ne bi obavezno prouzročilo vojni angažman one druge. "Treći svijet" je bio prostor u kojemu je bipolarni sustav trošio tu ogromnu potencijalnu energiju sukoba. Vojnici jedne supersile mogli su se boriti protiv vojnika država saveznika druge supersile. U sukobima u kojima je jedna od supersila sudjelovala direktno (primjer Afganistana, Vijetnama...) druga je supersila bila uključena indirektno. U tim ratovima je dolazilo do susreta sovjetskih i američkih saveznika. Jedino što je bio zabranjeno bio je direktno oružani sukob pripadnika oružanih snaga dviju supersila.

Ovakva podjela svijeta s vrlo strogim pravilima igre govori o tome koliko je Bipolarni sustav bio uređen i kontroliran od strane SAD-a i SSSR-a. Svijet je bio podijeljen ideološki, a ideologija je bila osnova za tumačenje određene ideološke "pukotine" geopolitičke prirode. U prostoru ideološkog utjecaja SSSR-a, 1956. godine događa se pobuna u Mađarskoj, koju Sovjeti guše tenkovima. Slična situacija se događa i u Čehoslovačkoj 1968. godine. Ideoloških "pukotina" ima na Zapadu, a primjer je Francuska koja 1966. go-

1 F. DAGUSAN – bilješke s poslijediplomskog studija, Université Paris II, ASSAS, 2001./2002., Paris.

dine izlazi iz vojnog dijela NATO saveza. Kasnije, 1979. godine objema supersilama ispod kontrole izmiče Islamska revolucija u Iranu, a 1980. godine iz čisto geopolitičkih razloga borbe za energetske resurse u dolini Shat el Arab, započinje između Iraka i Irana.

Padom Berlinskog zida 1989. godine i konačnim raspadom SSSR-a 1991. godine, dolazi do raspada Bipolarnog sustava, nestanka ideološke podjele svijeta i završetka "Hladnog rata". Mogući, ali malo vjerojatna nuklearni sukob apokaliptičnih razmjera, pretvara se u vrlo vjerojatne stvarne sukobe regionalnog karaktera. Na svjetskoj sceni se pojavljuje niz problema geopolitičke prirode, koje je bipolarna ideološka podjela svijeta zamrzнула i zamaskirane dugo potiskivala. U regijama JI Europe, Kavkaza i drugim dijelovima svijeta izbijaju sukobi vezani uz geografske faktore – faktor fizičke geografije, geografije identiteta i resursa. Razumijevanje i rješavanje ovakvih problema traži i povratak geopolitici kao znanosti koja proučava odnose političke prirode između aktera moći – državnih i nedržavnih (unutardržavnih² i nad-državnih³), uzimajući u obzir geografske faktore (fizičke geografije, geografije identiteta i resursa).⁴

Države međusobno stupaju u odnose političke prirode i tako stvaraju jedan dinamičan sustav moći. Pored država u tom složenom sustavu djeluju i nedržavni akteri moći (unutardržavni i nad-državni). Moć država nije konstantna i u jednom takvom promjenjivom i opasnom okruženju stalno se pružaju prilike za nastajanje nekih novih, ali i za nestajanje nekih postojećih država. Kako bi u sredini punoj problema i opstale, države moraju biti u stanju identificirati prijetnje i namjere⁵ drugih aktera moći te im se na odgovarajući način suprotstaviti. Jedan od glavnih interesa države je održati ili po mogućnosti uvećati vlastitu moć.

Geopolitika moć definira kao glavni interes država. Jedna jedinstvena definicija moći ne postoji. Moć po definiciji postoji samo na jedan relativan način: ona je značajna samo u određenom trenutku i samo u odnosu na moć drugih međunarodnih aktera⁶. Neki od autora moć definiraju nabrajajući elemente moći. Tako je na primjer, u definiciji moći američkog geostratega Nicholasa Johna Spykmana nabrojeno deset elemenata moći⁷, a definicija moći H. J. Morgentaua sadrži osam elemenata⁸. Svjestan nesigurnosti mjerala moći i potrebe da prihvaćeni elementi moraju biti homogeni odnosno na

2 Separatistički pokreti, legalne i ilegalne privatne vojske, naoružane bande, urbana gerila...

3 Ilegalni (međunarodni organizirani kriminal), legalni (multinacionalne kompanije, međunarodne organizacije...).

4 A. CHAUPRADE, bilješke s predavanja u RŠ "Ban Josip Jelačić", 2009.

5 F. THAUL, *Methode de la geopolitique*, Ellipses, 1996. str. 23.

6 P. LOROT, F. THUAL, *La geopolitique*, CLEF, 2002., str. 102.

7 1. površina teritorija; 2. vrste granica; 3. broj stanovništva; 4. postojanje ili nepostojanje sirovin; 5. gospodarski ili tehnološki razvoj; 6. financijske snage; 7. etnička homogenost; 8. stupanj društvene integracije; 9. politička stabilnost; 10. nacionalni duh. *America's Strategy in the World Politics*, 1942., str. 19.

8 1. geografija; 2. prirodni izvori; 3. industrijski kapaciteti; 4. vojna spremnost; 5. stanovništvo; 6. nacionalni karakter; 7. nacionalni moral; 8. kvaliteta diplomacije. *Politics among Nations*, New York, 1949., str. 80 i dalje.

istom stupnju općenitosti u odnosu na povijest francuski filozof, sociolog i politolog Raymond Aron navodi četiri elementa moći⁹:

- Prostor koji zauzimaju političke jedinice,
- Raspoložive materijale i znanje koje omogućava da ih se pretvori u oružje,
- Broj ljudi i umijeće da ih se pretvori u vojnike, i
- Sposobnost za kolektivnu akciju

Izdvajanjem ovih elemenata Aron moć države definira više u obliku vojne moći ili "hard power". Za A. Chauprada faktori fizičke geografije, geografije identiteta te resursi¹⁰ predstavljaju geografske faktore koji definiraju "karakter" država, određuju njihovu moć i u konačnici njihovo ponašanje u političkim odnosima koje stupaju s drugim državama i nedržavnim akterima moći. Pored konstantnih geografskih faktora Chauprade smatra kako na moć i ponašanje država u velikoj mjeri utječu i neki faktori promjenjive, ne-geopolitičke prirode – ideološki i strateški faktor.

Odgovor na pitanje kakav je "geopolitički dispozitiv"¹¹ država u sustavu koji analiziramo (ukupnost njihovih u određenom trenutku, definiranih, po prioritetu poredanih geopolitičkih ciljeva i protu-ciljeva) može se dati neovisna, složena i multidisciplinarna geopolitička analiza kojom će se obuhvatiti svi bitni faktori koji utječu na karakter, moć i ponašanje tih država. Kako bi se učinkovito suprotstavila prijetnjama i ambicijama drugih aktera moći država stvara vlastitu geopolitičku doktrinu¹², što podrazumijeva ukupnost definiranih, prioritetu poredanih geopolitičkih ciljeva i protu-ciljeva koje ta država želi ostvariti. Pristupanje određenom savezu, zauzimanje pozicije neutralnosti, stvaranje države tampon i sl., mogu bit neki od "geopolitičkih dispozitiva" definiranih geopolitičkom doktrinom.

Prilikom stvaranja geopolitičke doktrine vrlo je važno objektivno definirati geopolitičke ciljeve i protu-ciljeve te odrediti koje instrumente moći koristiti kako bi se isti ti ostvarili (diplomacija, oružane snage, obavještajno-sigurnosne službe, ekonomska pomoć, mediji...), i kako te instrumente međusobno kombinirati. U zavisnosti od instrumenata moći koji koriste, države mogu stvoriti različite oblike moći kojim će se suprotstaviti postojećim prijetnjama i namjerama drugih aktera. Ukoliko se koriste prioritetno oružane snage onda će se moć pojaviti u obliku "hard power", a ako se prioritetno koriste instrumenti poput diplomacije, medija ili ekonomske pomoći, onda će se moć pojaviti u obliku "soft power". Uspješnom integracijom instrumenata "hard power" i "soft power" nastaje kvalitativno novi oblik moći – "smart power"¹³.

9 R. ARON, *Mir i rat među narodima*, Paris, 1962, 1984, str. 106 i dalje.

10 A. CHAUPRADE, *Introduction a l'analyse geopolitique*, Paris, Ellipses, 1999. str. 55.

11 P. LOROT, F. THUAL, *La geopolitique*, CLEF, 2002. str. 74

12 Doktrinu čine utvrđeni temeljni principi koji, u koordiniranoj akciji, vode uporabu ukupnih snaga države prema ostvarenju zajedničkih ciljeva. *The United States Army, A Dictionary*, Garland Publishing, inc., New York&London, 1991, str. 219.

13 Sposobnost kombiniranja "hard power" i "soft power" u strategiji koja pobjeđuje – Joseph Nye, *In Mideast, the goal is "smart power"*, www.Boston.com/news/globe/editorial.

Uz pomoć geopolitičke doktrine država može izbjeći poziciju objekta kojim će se u složenoj igri moći baviti drugi akteri te postati stvarni akter moći koji će biti u stanju aktivno djelovati, koordiniranom i racionalnom upotrebom instrumenata koji joj, u cilju zaštite vlastitih interesa, stoje na raspolaganju. Doktrinu moraju svi jednako poznavati jer je smisao postojanja geopolitičke doktrine postizanje sposobnosti za kolektivnu akciju.

Postojanje geopolitičke doktrine znači i postojanje svijesti o potrebi iskoristavanja vlastitih mogućnosti u stvaranju i oblikovanju moći te o potrebi osmišljenog djelovanja države u okruženju u kojemu neprekidno postoji opasnost o njenog nestanka. Geopolitička doktrina mora biti prilagođena nacionalnim potrebama, mora imati praktične ciljeve i mora biti vođena principom učinkovitosti. Nepostojanje geopolitičke doktrine znači nepromišljeno vođenje države i moguću opasnost za njenu daljnju egzistenciju. Država koja nema razvijenu geopolitičku doktrinu lišena je mogućnosti osmišljenog djelovanja u odnosu na druge aktere te teško može biti pravi akter moći.

Moć "države koridor" proizlazi iz kontrole koridora¹⁴ koji prolaze njenim teritorijem. Koristi koje "država koridor" može imati od svog geografskog položaja su evidentne, ali te činjenice treba biti svjestan i treba je znati iskoristiti. Geografski položaj "države koridor" istovremeno sa sobom nosi i ozbiljne opasnosti za njenu stabilnost i sigurnost. Poradi povećane potrošnje za resursima borba među akterima moći za kontrolu izvora resursa, ali i za kontrolu koridora tranzita resursa, može biti samo još oštrija, a vjerojatnost je da se njihov sukob odvije upravo na teritoriju i oko teritorija "države koridora" je velika.

Resursi su faktor koji ima najveći utjecaj na "karakter", moć i ponašanje "države koridor" te predstavlja dominantan geopolitičke analize. Da bi se napravila cjelovita geopolitička analiza "države koridor" te tako ostvario bitan preduvjet za izgradnju kvalitetne geopolitičke doktrine potrebno je u obzir uzeti i druge faktore koji značajno utječu na njenu ukupnu moć.

2. Resursi kao dominantan faktor geopolitičke doktrine "države koridor" – pojam "država koridor"

Resursi se u sve četiri spomenute definicije moći pojavljuju kao bitan element moći. Pored toga što su na zemaljskoj kugli neravnomjerno raspoređeni, resursi se pojavljuju i u ograničenim količinama. Zato resursi predstavljaju geopolitički faktor oko kojeg se akteri moći vrlo često i vrlo žestoko sukobljavaju.

Borba za resurse je konstanta ljudsko povijesti. Ono što se kroz povijest mijenjalo je značaj pojedinih resursa za život i razvoj čovjek i država. Kroz cijelu ljudsku povijest hrana i voda su predstavljali resurse od vitalnog značaja. Nekada je drvo bio glavni građevinski materijal, pa je bio i vrlo bitan resurs. Na trgovini kavom i začинима se također gradila državna moć.

14 J. ANCEL, *Geographie des frontieres*, Paris, Gallimard, 1938, str. 59.

Danas, pored vode i hrane, najznačajnije resurse predstavljaju energenti (nafta i plin). Kontrolom resursa u različitim povijesnim razdobljima povijesne pojedine države su postale vrlo moćne. Tako su Feničani svoju moć izgradili na trgovini cedrom, Portugalci na trgovini papirom, a temelj današnje ruske moći čine energenti.

Kako bi utvrdili geopolitičke ciljeve pojedinih država sustava koji analiziramo potrebno je geopolitičkom analizom obuhvatiti i resurse kojima te države raspolažu. Nakon toga geopolitička doktrina može dati odgovore kako se tim ciljevima i suprotstaviti – definiranjem vlastitih ciljeva i protu-ciljeva.

Resursi su značajni za život i razvoj svake države. To je razlog zašto je za državu vrlo važno kontrolirati resurse. Kako bi se kontrolirali resursi potrebno je kontrolirati izvore resursa, ali ne i dovoljno. Pored kontrole izvora resursa za izgradnju i očuvanje moći, države nastoje osigurati stalan i siguran pristup izvorima resursa kontrolirajući koridore¹⁵ tranzita resursa i pomorske putove. Za kontrolu resursa najčešće je potrebno kontrolirati more, ali je od velikog značaja i kontrola koridora kojima se vrši tranzit resursa do mora ili do krajnjih odredišta na kopnu.

Geopolitički značaj pojedinih država proizlazi upravo iz činjenice da preko njihovog teritorija prolaze koridori tranzita resursa, koji isto tako predstavljaju resurse, ali ne one nađene već stečene. Kontrolom tih koridora, ili dijela koridora, te države mogu stvoriti značajnu dodanu vrijednost svojoj državnoj moći ili na tome temeljiti izgradnju svoje ukupne državne moći. Države čija moć proizlazi iz njihovih koridora Jacques Ancel¹⁶ je nazvao – "*etats rutiers*"¹⁷, "države koridori". Zbigniew Brzezinski govori o državama "geopolitičkim osima"¹⁸ čiji značaj proizlazi u manjoj mjeri iz njihove snage, a više iz njihovog zemljopisnog položaja, koji im u nekim slučajevima daje posebnu ulogu. Radi se o slučajevima definiranja pristupa važnim područjima ili uskraćivanja bitnih sredstava i izvora značajnim igračima.

Za Jacques Ancela, Bugarsko carstvo je predstavljalo *dromokraciju*, državu formiranu oko koridora, državu čija je moć proizlazila iz njenih koridora¹⁹ – "državu koridor". Bugarski teritorij je nekada bio močvara u koju su se tijekom VI stoljeća n.e. dolazeći iz ruskih stepa doselili Bugari. Svakako da je taj močvarni prostor bio nepovoljan za stanovanje, ali ja na tom močvarnom teritoriju otkriven novi, vrlo bitan kopneni koridor koji je s Balkana vodio prema Konstantinopolu, središtu političke i ekonomske moći tadašnjeg Bizanta²⁰. U to vrijeme Bugarska nije bila nacionalna država niti je imala

15 Francuski: corridor – prolaz, A. CVITANOVIĆ, "Geografski riječnik", Hrvatsko geografsko društvo, Zadar, 2002, str. 557.

16 Francuski geograf i geopolitičar (1879-1943)

17 J. ANCEL, "Geographie des frontieres", Paris, Gallimard, 1938, str. 58.

18 Z. BRZEZINSKI, "Velika šahovska ploča", Basic Books, New York, 1997.

19 "Bugarsko carstvo nije ništa drugo do *dromokracija*, koridorska sila bez preciznih ograničenja, plastičnih granica: ono vodi prema glavnom gradu dostojnog jednog cara, jednog imperatora", J. ANCEL, "Geographie des frontieres", Paris, Gallimard, 1938, str. 59.

20 "Kada su u VII stoljeću, dolazeći iz ruskih stepa, Bugari naselili prostor između Dnjepra i Dunava, današnje Bessarabije i Dobroge, našli su se na jednom močvarnom prostoru, nepovoljnom za naseljavanje, ali i na otkrivenom putu prema Konstantinopolu, glavnom carskom gradu". J. ANCEL, "Geographie des frontieres", Paris, Gallimard, 1938. str. 58.

stabilne granice, već je to bio teritorij promjenjive veličine formiran oko koridora koji je vodio prema Konstantinopolu. Da bi se s prostora Balkana kopnenim putem došlo do Konstantinopola moralo se proći kroz Bugarsku. Tadašnji bugarski vladari shvaćaju značaj tog teritorija obaveznog prolaska te isti uvjetuju plaćanjem prava prolaska i na tome grade svoju moć, moć "države koridor". Ambicije tadašnjih bugarskih kraljeva rastu. Namjera im je bila povećati svoju moć ostvarivanjem kontrole nad koridorima koji vode prema Konstantinopolu i nad glavnim koridorima Balkana²¹.

Osvajanjem Konstantinopola, ogromnih resursa političkog i ekonomskog gravitacijskog središta tadašnjeg Bizanta, svaka država bi postala i vrlo moćna. Ambiciju osvajanja Konstantinopola imaju mnogu, ali to uspijevaju samo Osmanlije i to tek 1453. godine²². Konačnim osvajanjem Konstantinopola Osmanlije formiraju carstvo koje će kao "dromokracija" biti moćno sve do početka XX stoljeća. Nakon 1453. godine, Osmanlije uspijevaju pod svoju kontrolu staviti sve koridore srednje Azije, Bliskog istoka i Balkana. Teritorij Otomanskog carstva postaje teritorij obaveznog prolaska trgovaca koji su začine i druga bogatstva Azije vozili u Europu.

3. Faktor fizičke geografije i "država koridor"

3.1 Sukob mora i kopna oko "država koridora"

Sukob mora i kopna, odnosno sukob između pomorskih i kopnenih sila, predstavljaju jednu od geopolitičkih konstanti. Tijekom povijesti kopnene i pomorske sile su na temelju svojih komparativnih prednosti nastojale, jedne nasuprot drugih, osmisliti geopolitičke doktrine koje bi im omogućile razvijanje moći i ostvarenje prednosti u odnosu na one druge. O tome dovoljno govore njemačka i anglosaksonska geopolitička škola koje su u određenom povijesnom trenutku, svaka za vlastite potrebe, nastojale stvoriti globalnu viziju svijeta.

Tijekom XIX stoljeća Velika Britanija kontrolom pomorskih putova preuzima vlast na moru, postaje najveća svjetska pomorska i ekonomska sila koja je stvorila "carstvo u kojem sunce nikada ne zalazi". Geografski položaj Velike Britanije kao otočne države dominantan je geopolitički faktor koji u najvećoj mjeri određuje njen "karakter" i ponašanje u odnosima političke

21. "Oni traže ostvarenje dominacije nad koridorom koji vodi prema Konstantinopolu, nad glavnim koridorima Balkana, koji bi joj osigurali kontroli cijelog poluotoka..." J. ANCEL, "Geographie des frontieres", Paris, Gallimard, 1938. str. 59, 60.

22. "Turci cijelo jedno stoljeće kruže oko Konstantinopola, pobjeđuju Srpsko carstvo na Kosovu (1389. godine) kako bi od njega preuzeli dominaciju nad putovima Salonique, Egeja, zatim okružuju, guše Grčko carstvo do zauzimanja glavnog grada (1453). I Otomansko carstvo, stvoreno prema bizantskom modelu, nije bilo briga o kojim narodima se radi dok isti plaćaju porez, nastavilo je tradiciju: daljnje osvajanje postaje jedina realna briga. J. ANCEL, "Geographie des frontieres", Paris, Gallimard, 1938. str. 60. 61.

prirode u koje stupa s drugim akterima moći. Koristeći svoj povoljan geografski položaj koji je usmjerava na pomorsku orijentaciju, Velika Britanija se otvara prema svijetu i razvija svoju pomorsku moć. Uz oslonac na snažnu ratnu mornaricu vrši projekciju moći na rubni pojas Euroazijskog kontinenta i niz otoka duž puta za Indiju, kontrolira taj pomorski put i sebi tako osigurava pristup azijskim bogatstvima.

Tijekom XIX stoljeća industrijska revolucija i razvoj željeznice ponovno daju strateški primat kopnenim silama. Upravo nasuprot pretenzija kopnene nadmoći u odnosu na pomorske sile, 1904. godine, britanski admiral Halford J. Mackinder objavljuje članak "Ključne geografske točke povijesti"²³, a 1919. godine i knjigu "Demokratski ideali i realnost"²⁴, u kojima predstavlja svoj "globalni pristup" u promatranju svjetske povijesti i procesa, temeljan na sukobu kopnenih i pomorskih sila. Mackinder daje prednost kopnenim silama i za njega je istočna Europa najveća prirodna svjetska tvrđava i srce Svijeta (Heartland):

- "Tko vlada istočnom Europom, vlada Heartlandom
- Tko vlada Heartlandom, vlada Svjetskim otokom
- Tko vlada Svjetskim otokom, vlada svijetom"

Najveća kopnena sila tog doba je carska Rusija, a Mackinderovu noćnu moru predstavljalo je moguće ujedinjenje Rusije i Njemačke, čime bi se dogodilo ujedinjenje Euroazijskog kontinenta i bio bi stvoren "Svjetski otok"²⁵. Na taj način bi kopnene sile u svom posjedu imale ogromne resurse što bi im omogućilo izlazak na toplu mora, izgradnju nepobjedive ratne mornarice i vladanje svijetom. Mackinderov cilj je bio obraniti postignutu povoljnu poziciju britanske imperijalne dominacije, koja je u velikoj mjeri ovisila od sposobnosti upravljanja tokovima resursa, od plovidbe većinom svjetskih oceana te od sprječavanja pojavljivanja konkurentne sile²⁶.

Za razliku od Mackindera, Nicholas J. Spaykman²⁷ smatra da središte svijeta ne predstavlja "Heartland" već rubni kopneni pojas Euroazijskog kontinenta koji on naziva "Rimlandom", a na kojem će se događati najznačajniji sukobi između mora i kopna, odnosno kopnenih i pomorskih sila. Poznata je njegova teza: "Tko kontrolira Rimland vlada Euroazijom; tko vlada Euroazijom kontrolira sudbinu svijeta". Spaykmanova razmišljanja su temelj za izgradnju američke doktrine zadržavanja²⁸, kojom se nakon II svjetskog rata, SSSR kao veliku kopnenu silu, nastojalo zadržati u dubini Euroazijskog kontinenta, onemogućiti širenje komunizma te izlazak SSSR-a na toplu mora.

23 Halford J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History", 1904.

24 Halford J. Mackinder, "Democratic Ideals and Reality: A Steady in the Politics of Reconstruction", 1919.

25 World-Island – termin pod kojim je Halford J. Mackinder podrazumijevao međusobno povezanu Europu, Aziju i Afriku. To je bila najveća, najnaseljenija i najbogatija od svih mogućih kombinacija teritorija.

26 M. FOUCHER, "Fronts et frontieres", Paris, Fayard, 1991. str. 20 i 21.

27 Američki geostrateg (1893-1943)

28 Containment strategy

Smisao doktrine zadržavanja nalazi se u činjenici da država koja nema izlaz na more, na tu "kraljevsku komunikaciju ekonomske razmjene"²⁹, ima vrlo nepovoljan geografski položaj koji se negativno odražava na njenu ukupnu moć. Zato geografski položaj zatvorenosti u kopnu ima dominantan utjecaj na politiku te države koja je svjesna kako politike ograničene na kontrolu kopnenog teritorija nisu potpune ako ne traže da se prošire prema morima.

U tom sukobu pomorskih i kopnenih sila vrlo je bitna i borba za kontrolu resursa, za koju je potrebno kontrolirati izvore resursa, ali i koridore i pomorske putove koji osiguravaju pristup tim resursima. Zato u toj vječnoj borbi kopna i mora, kopnenih i pomorskih sila, "države koridori" predstavljaju važan ulog. Obostrano nastojanje pomorskih i kopnenih sila za ostvarivanje političkog utjecaja na "državu koridor", ima za cilj da se vlastitoj moći kao dodana vrijednost pridoda i moć "države koridor", moć koja proizlazi iz kontrole tranzitnih koridora. Upravo se tu nalazi opasnost za sigurnost i stabilnost "država koridora" jer je njihov teritorij prostor sukoba moćnih kopnenih i pomorskih sila u njihovoj borbi za kontrolu resursa.

Sukob kopnenih i pomorskih prometnih opcija

Velika Britanija u XIX stoljeću preuzima kontrolu nad svjetskim morima, postaje najveća svjetska sila tog doba i započinje "Veliku igru"³⁰ koja sa sobom nosi nadmetanjem, s tadašnjom najvećom kopnenom silom Rusijom, oko kontrole rubnog pojasa Euroazijskog kontinenta.

Dio današnje "Velike igre" u borbi za kontrolu resursa predstavlja sukob između ruske i anglosaksonske strateške prometne opcije. Cilj ruske geopolitike je postati obaveznim prolazom između Europe i pacifičke-Azije³¹. Radi se o rekonstrukciji trgovačkih putova između Europe i Azije, i to u prvom redu između EU i APEC³² tako da bi ti putovi prolazili ruskim teritorijem. Glavni ruski argument je činjenica da ja kopneni transport jeftiniji od pomorskog. Samo bi cijena transporta željeznicom bila skuplja oko 20%, ali bi isto tako vrijeme transporta bilo smanjeno za tri do četiri puta.

Rusija predlaže slijedeća rješenja³³:

- kopneni put bi koristio transsibirsku željezničku mrežu
- zračni put koji bi nadlijetao Rusiju i koristio transportne zrakoplove
- pomorski put koji bi prolazio sjevernim zaleđenim morima, koja bi bila otvorena ledolomcima na nuklearni pogon, ili bi teret bio prevožen nuklearnim podmornicama koje bi bile preuređene u kargo

29 A. CHAUPRADE, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001. str. 540.

30 "The Great Game" termin korišten za strateški rivalitet i sukob između britanskog i ruskog carstva za nadmoć u srednjoj Aziji tijekom XIX i početkom XX stoljeća.

31 J.C. ROHEMER, "Geopolitique de la Russie", Paris, Economica, 1997, str. 69-88.

32 Asia-Pacific Economic Cooperation

33 A. CHAUPRAD, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001. str. 569.

- tunel koji bi prolazio Beringov tjesnac i povezao Rusiju s američkim kontinentom preko Aljaske.

Ako bi se između Europe i Azije putovalo preko sjevernih zaleđenih mora, dužina putovanja bi se za dva do tri puta smanjila u odnosu na uobičajena putovanja preko Sueskog ili Panamskog kanala. Druga ruska geopolitička ambicija³⁴ odnosi se na evakuaciju nafte i plina iz u kopnu zatvorenog, a ovim energentima bogatog Kaspijskog mora. Pored problema eksploatacije nafte i plina, vezanih za sukob oko podjele morskog dna među državama koje imaju izlaz na Kaspijsko more, postoji i problem tranzita ovih energenata. Ruski plan je da se tranzit kaspijske i srednjoazijske nafte i plina usmjeri preko energetske objekata i infrastrukture izgrađene na teritoriju Ruske federacije.

Ruske geopolitičke ambicije artikulirane u nabrojenim projektima imaju cilj da se od Rusije, države bogate resursima, stvori moćna "država koridor". Skretanjem velikog dijela prometa između Europe i Azije preko ruskog teritorija te preuzimanjem kontrole nad evakuacijom energenata iz kaspijske i srednjoazijske regije moć ruske države bi dodatno narasla.

Ruskoj strateškoj prometnoj opciji suprotstavlja se angloamerička opcija koja prednost daje pomorskim putovima. Oslonac ovoj prometnoj opciji predstavlja mornarica SAD-a, danas daleko najjača mornarica na svijetu, s kojom su SAD u stanju suprotstaviti se prijetnjama sigurnosti pomorskog prometa na svim svjetskim morima, ali isto tako, ako je potrebno, bilo kome omogućiti plovidbu tim morima.

U borbi s kopnenim silama SAD, u svojoj ratnoj mornarici, imaju instrument kojim svoju moć mogu projicirati u dubinu Euroazijskog kontinenta. Na taj način su u stanju ostvariti kontrolu nad rubnim pojasom Euroazijskog kontinenta, a posebno nad regijama bogatim resursima te nad "državama koridorima". U borbi za kontrolu resursa, kada se radi o nafti i plinu iz regija Kaspijskog mora i srednje Azije, SAD preferiraju njihov tranzit koridorima preko teritorija država koje su pod njihovim političkim utjecajem, prema Indijskom oceanu ili Mediteranu te njihov kasniji transport pomorskim putovima do krajnjih odredišta.

3.2 "Država koridor" u dijalektičkom odnosu središta i periferije

Svaka država kao akter moći ima svoje političko i ekonomsko gravitacijsko središte te periferiju. Političko gravitacijsko središte je najčešće glavni grad, a ekonomsko gravitacijsko središte je jedna regija³⁵. Iz tog središta država ostvaruje svoju političku moć nad cjelokupnim svojim teritorijem. Nakon što su definirana gravitacijska središta, poznata je i definicija periferije. Gravitacijsko središte ima dominantan položaj, dok je za periferiju rezerviran podređen položaj. Istovremeno, svaka je država akter moći koji u

34 A. CHAUPRADE, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001, str. 570.

35 A. CHAUPRADE, "Introduction à l'analyse geopolitique", Paris, Ellipses, 1999, str. 59.

jednoj široj regionalnoj ili globalnoj geopolitici stupa u odnose političke prirode s drugim akterima moći. U tom međuodnosu stvara se dinamičan sustav sila među akterima moći u kojemu pojedine države mogu imati položaj gravitacijskog središta ili periferije.

Moć aktera moći je promjenjiva pa je tako i odnos moći unutar tog sustava sila promjenjiv. U toj dinamici moći dolazi do nestanka nekih aktera moći i nastanka nekih novih. U dijalektičkom odnosu središte-periferija, bilo da se radi o unutarnjoj ili regionalnoj odnosno globalnoj geopolitici, problem nastaje u trenutku kada periferija više ne pristaje na svoj podređeni položaj u odnosu na gravitacijsko središte i pokušava se prikloniti nekom drugom središtu moći. Situacija postaje još ozbiljnija ukoliko se radi o državi koja predstavlja značajnu dodanu vrijednost za ukupnu moć gravitacijskog središta i ako ta moguća promjena sa sobom nosi i značajne promjene u maloj ili velikoj ravnoteži moći.

U borbi za kontrolu resursa moćne države nastoje ostvariti svoj utjecaj na "državu koridor" i dovesti je u podređen položaj, položaj svoje periferije, kako bi kontrolirali koridore tranzita resursa. U tom natjecanju može doći do ozbiljnih sukoba interesa moćnih država koji mogu prouzročiti krize na regionalnoj ili globalnoj razini³⁶. Problemi nastaju u trenutku kada "država koridor" koja je u podređenom položaju u odnosu na neku drugu državu počne osporavati taj svoj podređeni položaj i pokuša postati samostalan akter ili nastoji postati periferija nekog drugog gravitacijskog središta. To osporavanje podređenog položaja može biti izraz vlastite volje (bolja mogućnost ostvarenja vlastitih geopolitičkih ciljeva), ali može biti i potaknuto od strane nekog drugog aktera moći.

Položaj "države koridor" uz evidentne pogodnosti, u smislu osiguranja dovoljne količine resursa i značajne financijske koristi, sa sobom nosi i velike sigurnosne rizike koje može prouzročiti borba aktera moći na regionalnoj ili globalnoj razini za politički utjecaj i kontrolu tranzitnih koridora u toj "državi koridor". Moguće nastojanje periferne "države koridor" da prijeđe iz jedne periferije u drugu sa sobom nosi značajne promjene u ravnoteži moći, a poradi toga i rizik od izbijanja sukoba među zainteresiranim akterima. Zato geopolitička analiza treba dati odgovor na pitanje u kakvom položaju se "država koridor" nalazi u odnosu na druga središta moći – središte/periferija te kakvi su ciljevi drugih središta moći u odnosu na "državu koridor". Istovremeno geopolitička doktrina treba ponuditi odgovor kako se tim ambicijama "država koridor" može suprotstaviti i ostvariti vlastite interese.

Primjer jedne periferne "države koridor" je Gruzija. Značajni kopneni koridori za evakuaciju energenata iz Kaspijskog mora i Srednje Azije prema Europi i drugim svjetskim odredištima, a kojim se zaobilazi Rusija prolaze upravo teritorijem Gruzije. Glavni strateški ciljevi gruzijske vanjske politike jesu ulazak u NATO i EU. Gruzija pokušava "pobjeći" iz ruskog za-

36 Mogući sukobi interesa u ovladavanju tranzitnim pravcima pristupa novim resursima ili stjecanju utjecaja na područjima koja su izvor navedenih resursa, ili sukobi interesa država koje posjeduju resurse i država na putovima pristupa resursa, mogu dovesti do pojava širih regionalnih kriza, čime se otvara mogućnost ugrožavanja sigurnosti i stabilnosti Republike Hrvatske. "Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske", ožujak 2002., str. 232.

grljava i prikloniti se SAD-u i EU. Pored značajnog geostrateškog položaja upravo njen položaj "države koridor", preko čijeg teritorija prolaze značajni kopneni koridori kojima se odvija tranzit velikih količina energenata, iz u kopnu zatvorenog i energentima bogatog Kaspijskog mora, otežava realizaciju tih ciljeva. Definitivni prelazak Gruzije iz ruske sfere utjecaja u sferu utjecaja SAD-a i EU sa sobom nosi značajne promjene u ravnoteži moći. Zato svi pokušaji Gruzije, periferne "države koridor", da promjeni periferiju nalaze na ozbiljne zapreke koje postavlja Rusija koristeći probleme koje Gruziji donose neriješena pitanja vezana za heterogenost elemenata identiteta na njenom teritoriju.

3.3 Zatvorene države kao "države koridori"

Zatvorene države³⁷ (land-locked countries) nemaju pristup morskoj obali, nemaju izlaz na tu "kraljevsku komunikaciju ekonomske razmjene" što ima negativne učinke na njenu ekonomiju i njenu ukupnu moć. Pored toga što je stvarno fizički zatvorena u kopnu ona ima i "osjećaj" zatvorenosti. Takav geografski položaj ima dominantan utjecaj na politiku te države koja može stalno nastojati ostvariti pristup morskoj obali i na taj način neprekidno dovoditi u pitanje postojeće državne granice. Njeni ekonomski kontakti sa svijetom usmjereni su na koridore koji vode do odredišta na kopnu ili do morskih luka u drugim državama.

Nedostatak usmjerenosti države na isključivo korištenje koridora u potrazi za resursima nalazi se u činjenici da je između polazne točke "A" i dolazne točke "B", potrebno savladati neke značajnije prepreke u obliku državnih granica. Pored mogućih administrativnih problema bitnu stavku predstavlja i plaćanje prava tranzita preko tuđeg teritorija. Isto tako, tranzit preko teritorija neke druge države ovisit će uvijek od razine na kojoj se nalaze bilateralni odnosi. Ukoliko su oni loši može se dogoditi da nam druga država oteža ili čak onemogućiti tranzit resursa preko svog teritorija, pa tako i naše snabdijevanje vitalnim resursima dovede u pitanje. Iste probleme u korištenju koridora koji prolaze preko teritorija drugih država mogu imati i zatvorene države bogate resursima, a koje žele izvršiti tranzit resursa prema potrošačima.

Nepovoljan geografski položaj države zatvorene u kopnu je ipak ublažen ako njenim teritorijem prolaze koridori koji omogućavaju pristup izvorima resursa ili moru, posebno u slučaju kada koridori sadržavaju i riječne plovne putove preko kojih država ima pristup moru. Problem je u tome što su prometni kapaciteti koridora vrlo često ograničeni. Ukoliko je država zatvorena u kopnu istovremeno i "država koridor", onda i njen, često nepovoljan geografski položaj, postaje povoljniji. Jedan od bitnih geopolitičkih ciljeva je održavanje dobrih bilateralnih odnosa s drugim državama, posebno s onim preko čijeg teritorija se ti isti koridori nastavljaju i omogućavaju pristup izvorima resursa.

37 V. CVRČILA, "Politička geografija i geopolitika – skripta", Zagreb, svibanj, 2004. str. 71.

3.4. "Država koridor" koja ima izlaz na more

Države koje imaju izlaz na more imaju vrlo povoljan geografski položaj koji im omogućava iskorištavanje pomorskih resursa te korištenje pomorskih putova u traganju za resursima. Države koje imaju izlaz na more imaju, preko te "kraljevske komunikacije ekonomske razmjene", puno lakši pristup resursima. Pogodnost pomorskih putova nalazi se u činjenici da su međunarodnim pomorskim pravom precizno definirani pravni režimi na različitim dijelovima mora i podmorja. Nakon što je brod otočne države ili države koja ima izlaz na more napustio polaznu luku i uplovio u međunarodne vode njegov brodski teret će, uz poštivanje različitih režima plovidbe, nesmetano doći do dolazne luke međunarodnog karaktera. Obalna straža je dužna tolerirati plovidbu stranih trgovačkih brodova radi njihova uplovljavanja u luku otvorenu za međunarodni promet.

Problem pomorskih putova je sigurnost pomorskog prometa, kojemu danas najveću prijetnju predstavljaju pirati. Najosjetljivije točke u pomorskom prometu su pomorski tjesnaci i pomorski kanali. Glavni oslonac pomorskoj politici i sigurnosti pomorskog prometa predstavlja prisutnost brodova ratne mornarice na moru. Povoljan geografski položaj države koja ima izlaz na more je posebno bitan u ratnim uvjetima kada vlast nad morima dopušta da se vlastitom potencijalu doda potencijal legalno neutralnih zemalja³⁸.

Ukoliko je država koja ima izlaz na more istovremeno i "država koridor" onda je njen ionako povoljan geografski položaj još povoljniji. U tom slučaju postoji mogućnost korištenja i međusobnog funkcionalnog dopunjavanja koridora i pomorskih putova. Povoljan položaj "države koridor" koja ima izlaz na more je potrebno u potpunosti iskoristiti, posebno uzimajući u obzir i interese država čije su ekonomije usmjerene na korištenje tog izlaza na more za vlastite potrebe. Istovremeno, geopolitička doktrina treba pronaći rješenja kako bi se izbjegao mogući unutarnji sukob kopna i mora.

3.5. Topologija "države koridor"

Topologija³⁹ u geopolitici predstavlja proučavanje geopolitičkih logika u funkciji karakteristika prostora, posebno njegovih deformacija i diskontinuiteta⁴⁰. Planine, rijeke, močvare, pustinje, šume, visoravni, tjesnaci, prelake i drugi reljefni oblici imaju svoje geopolitičke logike. Deformacije i diskontinuiteti teritorija sa sobom najčešće nose poteškoće u smislu političke kontrole tog dijela teritorija. Zato se često događa da se u područjima koja je teško politički kontrolirati (planine, močvare, šume...) organiziraju

38 Vlast nad morima dopušta, kombinirana s deviznim rezervama ili zajmovima u inozemstvu, da se vlastitom potencijalu doda potencijal legalno neutralnih zemalja. R. ARON, "Mir i rat među narodima", Paris, 1962, 1984, str. 116.

39 (grčka složenica od topos = mjesto, i logos = riječ, govor, znanost) znanost o pojedinom mjestu na zemlji, A. CVITANOVIĆ, "Geografski riječnik", Hrvatsko geografsko društvo, Zadar, 2002., str. 557.

40 F. TAUL, A. CHAUPRADE, "Dictionnaire de geopolitique", Ellipses, Paris, 1999, str. 575.

unutardržavni akteri moći koji se suprotstavljaju središnjoj državnoj vlasti i ugrožavaju njenu moć.

Pored teškoća u političkoj kontroli deformacije teritorija stvaraju probleme i u njegovom prometnom povezivanju. Diskontinuitet teritorija nije više nesavladiv jer je razvoj tehnologije ublažio poteškoće prometnog povezivanja prostora prouzročene deformacijama teritorija, ali nije u potpunosti eliminirao geopolitički značaj tih deformacija. Izgradnja prometne infrastrukture je proizvod prirodnih pogodnosti i želja čovjeka.

Koridori najčešće prolaze dijelom teritorija država koje imaju teritorijalni kontinuitet. Ponekad je, kako bi se došlo do izvora resursa, nemoguće izbjeći izgradnju prometne infrastrukture preko država koje imaju deformaciju teritorija, jer su to teritoriji obaveznog prolaska i druga mogućnost za tranzit resursa jednostavno ne postoji. Deformacije teritorija uvećavaju troškove izgradnje i održavanja prometne infrastrukture.

Diskontinuitet teritorija "država koridora" može pogodovati nastajanju unutardržavnih aktera moći koji se suprotstavljaju središnjoj državnoj vlasti, što tranzit resursa koridorima može učiniti nesigurnim. Takvi sigurnosni problemi mogu tranzit resursa skrenuti preko teritorija nekih drugih država. Geopolitička doktrina definira ciljeve i protu-ciljeve kojima će se "država koridor" suprotstaviti takvim prijetnjama. Interes "države koridor" je da kvalitetno oblikuje instrumente moći koji će joj omogućiti učinkovito kontroliranje vlastitog teritorija i da tranzit resursa preko svog teritorija učini sigurnim.

4. Faktor geografije identiteta i "država koridor"

4.1 Heterogenost/homogenost identiteta "države koridor"

Ukoliko nekoj osobi postavimo pitanje o njenom identitetu, odgovor će najvjerojatnije sadržavati podatke o nacionalnoj i etničkoj pripadnosti, vjeri i jeziku kojim govori, o kontinentu s kojeg dolazi, o tome živi li u gradu ili na selu, pripada li nomadskom ili sedentarnom narodu, itd. Brojnost naroda s kojim se isti identificira je također bitna jer je i "broj" važna sastavnica u definiranju nečijeg identiteta.

Vrli bitan geopolitički fenomen predstavlja potraga za "precima bez lica"⁴¹. Nastoje je napisati "nacionalni romani" koji će glorificirati pretke. Temelj za takav roman može biti istinita priča, ali vrlo često to nije ništa drugo do mit. Smisao tog romana može biti glorificiranje nacionalne skupine, razlikovanje od drugih nacionalnih skupina ili dokazivanje prava na neki teritorij. Prema tome, postoji temeljna i vrlo značajna veza između teritorija i identiteta uspostavljena još preko klanova ili plemena, a nastavljena preko

41 F. THUAIL, "Le desir des territoires", Ellipses, Paris, 1999. str. 105.

etničkih skupina i nacija. Identitet je u bliskoj interakciji s fizičkom geografijom jer su narodi povijesno ukorijenjeni na određenim teritorijima⁴².

Geografija identiteta jedan je od bitnih geopolitičkih faktora koji utječu na moć, "karakter" i u konačnici na ponašanje država. Državom-nacijom nazivamo državu u kojoj je jedna nacija okupljena na jednom jedinstvenom državnom teritoriju. Država-nacija ne strahuje od podijele teritorija pa se može posvetiti svome razvoju⁴³. Ukoliko je teritorij jedne države naseljen stanovništvom drugačijeg identiteta (različite lingvističke, etničke ili religijske pripadnosti), a koji se mogu okrenuti interesima drugih država, onda imamo multinacionalnu ili multietničku državu. Ovakva država je potencijalno djeljiva pod utjecajem vanjskih aktera moći.

Geografija identiteta ima smisla samo u odnosu prema državi. Heterogenost nacionalnog identiteta na pojedinim državnim teritorijima danas je uzrokom velikog broja sukoba u svijetu. Činjenica je da se etnički zemljovid, odnosno etničke granice, vrlo često ne podudaraju s onim državnim. Kako bi stvorili homogenost identiteta na cjelokupnom državnom teritoriju, ekstremni nacionalizmi ponekad pribjegavaju etničkom čišćenju – istrebljenje ili protjerivanje. Heterogenost identiteta na određenom teritoriju predstavlja mogući rizik za sukob. Istovremeno, postoje primjeri sigurnih i stabilnih multietničkih i multinacionalnih država, koje su svoju stabilnost i sigurnost postigle zahvaljujući povoljnim povijesnim okolnostima.

Ukoliko se heterogenost identiteta podudara s diskontinuitetom teritorija onda su ostvareni vrlo povoljni uvjeti za stvaranje unutardržavnih aktera moći koji se mogu suprotstavljati središnjoj državnoj vlasti čiju moć nastoje oslabiti i od koje se nastoje odcijepiti i pripojiti nekoj drugoj državi ili postati neovisan politički subjekt. Vrlo često su ti akteri instrumentalizirani od strane drugih država. Identitetska heterogenost na teritoriju "države koridor" i postojanje neriješenih identitetskih pitanja umanjuje njenu sigurnost i stabilnost te umanjuje sigurnost tranzita resursa preko njenog teritorija. U borbi za kontrolu resursa moćne države mogu koristiti neriješena identitetska pitanja i poticati identitetske sukobe u "državi koridor" kako bi onemogućili suprotnu stranu u korištenju koridora za tranzit resursa. Tu se nalazi za opasnost za sigurnost i stabilnost "države koridora" koje imaju heterogeni identitet. Problemi vezani za identitetsku heterogenost mogu do te mjere ugroziti sigurnost tranzita resursa preko teritorija "države koridor" da će se tražiti alternativni tranzitni pravci.

4.2 Pojačani migracijski tokovi u "državi koridor"

Uvijek je demografija predstavljala vrlo značajan faktor u nastanku svih kriza i ratova. Koliko će demografija u tom smislu dobiti na značaju u budućnosti govori i podatak da bi prema srednjoj stopi rodnosti na

42 A. CHAUPRADE, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001. str. 204.

43 A. CHAUPRADE, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001. str. 219.

Zemlji 2050. godine moglo biti 9,1 milijardu stanovnika, a 2150. godine 11,5 milijardi⁴⁴.

"Demografija, dugo vremena majka svih kriza i ratova, vraća se ponovno, preko problematike nove dinamike stanovništva, i zauzima mjesto koje je za trenutak napustila."⁴⁵

Globalno povećanje broja stanovnika na Zemlji može imati utjecaja na migracijske tokove ljudi u potrazi za resursima. Globalne klimatske promjene mogu dovesti do smanjenja obradivih površina i dodatno pogoršati situaciju kada se radi o hrani i vodi, a svakako bi bitno utjecale na pojačanje migracijskih tokova prema vodom i hranom bogatijim područjima.

Pojedine države iz različitih razloga imaju potrebe za imigrantima (radnoj snazi, određenom profilu visokoobrazovanih kadrova...). Cilj imigracijske politike je stvaranje unutarnje stabilnosti države i povećanje njene ukupne moći. Ilegalna imigracija, naprotiv, može prouzročiti značajne neravnoteže unutar pojedinih država, što može dovesti do unutarnjih sukoba i slabljenja ukupne državne moći. Do tih neravnoteža i kasnijih sukoba može doći uslijed ilegalne ili loše pripremljene legalne imigracije osoba bitno različitog identiteta (etničkog, vjerskog, jezičnog...), bez prethodno ostvarenih uvjeta za njihovu prilagodbu životu u njihovom društvu.

Zbog pogodnosti tranzita ne samo resursa nego i ljudi preko njihovog teritorija, "države koridori" su izložene mogućim povećanim legalnim, ali i ilegalnim migracijskim tokovima u budućnosti, što može imati značajne pozitivne, ali i negativne učinke na njihovu ukupnu moć. Geopolitičkom analizom treba doći do zaključaka o tome kolika je vjerojatnost da se moguće povećane migracije dogode upravo preko teritorija određene "države koridor" te o njihovoj prirodi. Posebnu pozornost treba posvetiti analizi nad-državnih aktera moći, poput međunarodnog organiziranog kriminala, koji tranzitne koridore "država koridora" koriste za svoje ilegalne aktivnosti (trgovina drogom, ljudima, oružjem...). Geopolitička doktrina treba dati odgovor na pitanje kako izbjeći rizike koje sa sobom nose moguće povećane migracije stanovništva i kako te moguće povećane migracije staviti u funkciju izgradnje moći "države koridor".

5. Utjecaj tehnološkog i ideološkog faktora na "državu koridor"

5.1 Tehnološki faktor: oružane snage

Znanost unosi promjene u odnos između čovjeka i prirode. O tome svjedoče mnogobrojni tehnički izumi i njihova praktična primjena. Tehničke

44 I. NEJAŠMIĆ, "Demografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima", Zagreb, Školska knjiga, 2005, str. 44.

45 V. DESPORTES, "La guerre probable", Paris, Economica, 2007, str. 123.

revolucije su imale veliki utjecaj na cjelokupni razvoj ljudskog društva. Strojevi koji su zamjenjivali čovjeka u radu ili doprinosili razvoju njegovog znanja, mijenjali su i njegov odnos prema prirodi (pojava jedra, parnog stroja, kompasa, željeznice, tiskarskog stroja, strojeva s unutarnjim sagorijevanjem, aviona, električne energije, računala, nuklearne energije, itd.). Tehnološki napredak mijenja i način na koji čovjek stvara bogatstvo što ima velik utjecaj na sve segmente njegova života⁴⁶.

Oružane snage su značajan element ukupne državne moći. Kako bi dala odgovor na pitanje kakve su namjere drugih aktera moći geopolitička analiza mora obuhvatiti i njihove oružane snage (opremljenost, obučenost, trenutčan raspored...). Oružane snage su istovremeno, pored diplomacije i obavještajno-sigurnosnih službi jedan od glavnih instrumenata koji se koriste za ostvarenje interesa aktera moći u odnosima političke prirode u koje oni međusobno stupaju. Bavljenje znanošću i primjena znanstvenih dostignuća u praksi omogućili su stvaranje modernih oružja i oružanih sustava. Cilj opremanja oružanih snaga modernim oružjem i oružanim sustavima je povećati njihovu pokretljivost i vatrenu moć te obavještajno-sigurnosni rad učiniti učinkovitijim. Geopolitičkom doktrinom definirani ciljevi i protu-ciljevi, smjernice su za daljnji razvoj oružanih snaga.

Najvažnije misije oružanih snaga su zaštita suvereniteta, neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti zemlje. U provedi tih misija svaka grana oružanih snaga mora osigurati nadzor i zaštitu prostora za koji je odgovorna (more, kopno, zračni prostor i svemir), a na razini glavnog stožera ti naponi moraju biti intergranski i koordinirani. Kako moć "države koridor" proizlazi iz koridora koji prolaze njenim teritorijem, upravo su koridori i u njima izrađena infrastruktura ključni objekti koji će oružane snage odlučno braniti u slučaju oružanog sukoba. Zato je potrebno oružane snage na odgovarajući način ustrojiti, opremiti i kod njih razviti potrebne sposobnosti. Samo će tako oružane snage biti u stanju doprinijeti cjelokupnim naporima suprotstavljanja prijetnjama i ciljevima drugih aktera moći i ostvarenju ciljeva i protu-ciljeva koje je definirala "država koridor".

Modernizacija OS stalni je proces kojim se nastoji ostvariti ili zadržati tehnološka nadmoć nad mogućim protivnikom. To, na njihovu žalost, neki nisu shvatili pa su nužno uslijedile i posljedice koje su dovele do smanjenja ukupne moći njihovih država. Povijest obiluje primjerima gdje je u odnosima moći prevagnuo upravo tak tehnološki faktor.

Osvajanjem Konstantinopola 1453. godine, Otomansko carstvo kontrolira koridore Srednje Azije, Bliskog istoka i Balkana i postaje prava "dromokracija". Takav položaj Otomanskom carstvu i Islamu donosi bogatstvo i moć. Koliko je geografski položaj teritorija obaveznog prolaska bio bitan za ukupnu moć Otomanskog carstva pokazuje i šok koji Osmanlije doživljavaju kada portugalski moreplovac Vasco da Gama, 17. svibnja 1498. godine, obilazi Afriku oko Rta Dobre Nade i otkriva novi pomorski put do Azije. U tom trenutku teritorij Otomanskog carstva prestaje biti teritorij obaveznog prolaska za portugalske trgovce, i u značajnijoj mjeri gubi svoju moć. Ovaj veli-

46 A. and H. TOFLER, "War and Antiwar", Warner Books Edition, 1993, str. 19.

ki događaj posljedica je značaja koju je tadašnji Portugal pridavao tehnološkom razvoju i praktičnoj primjeni znanstvenih dostignuća toga doba te istovremeno malog značaja koji su tehnološkom napretku pridavale Osmanlije.

Portugalsko ekonomsko carstvo svoj zenit dostiže u prvoj polovici XVI stoljeća – od 1525. do 1550. godine. U to vrijeme Portugalci trguju raznim načinima, ali je temelj njihove trgovine činio papar. Više od 40 posto od ukupne količine u to vrijeme u Europi prodavanog papra, prodaju portugalski trgovci⁴⁷. Oslonac za takav uspon predstavljala je moćna portugalska ratna mornarica. Portugalska dominacija smetala je mnogima, a posebno moćnom Otomanskom carstvu, Veneciji i Egiptu. Otomansko carstvo je u više navrata pokušalo uništiti portugalsku flotu, pomorske putove učiniti nesigurnima i trgovinu načinima i drugom robama između Azije i Europe ponovno skrenuti na koridore koji su prolazili preko teritorija koji se nalazio pod njihovom kontrolom. To im nije pošlo za rukom zbog tehnološke nadmoći tadašnje portugalske ratne mornarice, a pogotovo zbog superiorne vatrene moći portugalskih brodskih topova⁴⁸. Tu portugalsku superiornost potvrđuje i neuspjeh ekspedicije koju je 1538. godine Otomansko carstvo pokrenulo s namjerom uništenja portugalske pomorske moći⁴⁹.

Do ubrzanog pada portugalske ekonomske sile ipak dolazi i to krajem XVI stoljeća, ali ne zato što je Portugal vojno poražen, već poradi unutarnjih političkih razloga nastalih nakon bitke kod Ksar-el-Kebira u kojoj nestaje tadašnji portugalski kralj Sebastian⁵⁰. Nakon nestanka Sebastiana pojavljuje se više pretendenta na portugalsku krunu i svaki od njih tvrdi da je upravo on u bitci nestali kralj. To je razlog ubrzanog političkog slabljenja i na kraju propasti moćnog Portugala.

5.2. Ideološki faktor

Završetkom Hladnog rata ideologija je prestala biti osnova za tumačenje međunarodnih odnosa, ali ideologija i dalje u određenom mjeri uz druge

47 D. S. LANDES, "Richesse et pauvreté des nations (Pourquoi des riches? Pourquoi des pauvres?)", Paris, Albin Michel, 1998, str. 178.

48 A. CHAUPRADE, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001, str. 660.

49 Turci su pod zapovjedništvom Sulejmana Paše s područja Sueza 1538. godine pokrenuli jednu ekspediciju u kojoj je sudjelovalo: 76 brodova, 20 000 vojnika od čega 7 000 jančara elitnih carskih vojnika i moćno topništvo. Nisu uspjeli zauzeti Diu – koji Turcima i Arapima blokira vrata Indije – i povlače se prema Adenu kojeg osvajaju samo privremeno. Svi poduzeti napadi završavaju neuspješno, kao i onaj na Ormuz između 1551. i 1554. godine, i to s velikim gubicima. Objašnjenje je pomorsko; brodovima koji su bili projektirani za ocean, laganiji, koji su dakle imali puno bolje manevarske sposobnosti. Turci suprotstavljaju brodove projektirane za pomorske bitke na Mediteranu., A. CHAUPRADE, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001, str. 550.

50 Dana 4. kolovoza 1578. godine portugalski kralj Sebastian, koji se umiješao u rat oko nasljedstva u Maroku, nestaje u bici kod Ksar-el-Kebira. Je li mrtav? To pitanje predstavlja misterij portugalske povijesti; mnogo je bilo lažnih Sebastiana koji su se pojavili kako bi za sebe tražili prijestolje. A. CHAUPRADE, "Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire", Paris, Ellipses, 2001, str. 551

faktore koje smo prethodno naveli utječe na karakter država, njihovu moć i ponašanje u odnosima s drugim akterima moći.

Političke stranke su nositelji političkog života u demokratskim državama. Njihova je zadaća strukturiranje političkog života, kao i provedba društvene integracije te omogućavanje izbora kandidata koji se za obnašanje značajnih političkih dužnosti pripremaju upravo unutar tih stranaka⁵¹.

Kako bi se provela cjelovita geopolitička analiza i utvrdilo kakav utjecaj ideološki faktor ima na "karakter", moć i ponašanje država, pa i "država koridora", sustava koji analiziramo potrebno je pronaći i odgovor na pitanje o postojećem sustavu ideja te njihovoj zastupljenosti u pojedinim političkim strankama tih država⁵². Vrlo je bitno znati poklapa li se stranačka pripadnost s identitetskim razlikama te imaju li te političke stranke državne ili protudržavne ciljeve. Značajno je i pitanje je li neka politička stranka povezana s karizmatičnim liderom i je tijekom postojanja stranku vodilo više predsjednika te ima li ta politička stranka za svoj rad vanjsku potporu od nekih drugih aktera moći. Vrlo je bitno i pitanje političke legitimnosti vlasti države u narodu.

Literatura

Knjige

- J. Ancel, *Geographie des frontieres*, Paris, Gallimard, 1938.
R. Aron, *Mir i rat među narodima*, Paris, 1962. 1984.
Z. Brzezinski, *Velika šahovska ploča*, Basic Books, New York, 1997.
A. Chauprade, *Geopolitique – Constantes et changements dans l'histoire*, Paris, Ellipses, 2001, 2003, 2007
A. Chauprade, *Introduction a l'analyse geopolitique*, Paris, Ellipses, 1999.
A. Cvitanović, *Geografski riječnik*, Hrvatsko geografsko društvo, Zadar, 2002.
J. M. Denquin, *Science politique*, PUF, 1996.
V. Desportes, *La guerre probable*, Paris, Economica, 2007.
M. Foucher, *Fronts et frontieres*, Paris, Fayard, 2007.
P. Lorot, F. Thual, *La geopolitique*, CLEF, 2002.
D. S. Landes, *Richesse et pauvreté des nations (Pourquoi des riches? Pourquoi des pauvres?)*, Paris, Albin Michel, 1998
H. Morgentau, *Politics among nations*, New York, 1949.
H. J. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*, 1919.
H. J. Mackinder, *The Geographical Pivot of History*, 1904.
I. Nejašmić, *Demografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.
J. C. Rohemer, *Geopolitique de la Russie*, Paris, Economica, 1997.

51 J.M. DENQUIN, "Science politique", PUF, 1996. str.356-365

52 A. CHAUPRADE, bilješke s predavanja u RŠ "Ban Josip Jelačić", 2009.

- N. J. Spykman, *America's Strategy in World Politics*, 1942.
- F. Thual, A. Chauprade, *Dictionnaire de geopolitique*, Ellipses, Paris, 1999.
- F. Thual, *Le desire de territoire*, Ellipses, 1999.
- F. Thual, *Methode de la geopolitique*, Ellipses, 1999.
- A. and H. Tofler, *War and Antiwar*, Warner Books Edition, 1993.
- The United States Army, *A Dictionary* Garland Publishing, inc., New York&London, 1991.

Skripte, bilješke, članci

Chauprade, bilješke s predavanja u RŠ "Ban Josip Jelačić", 2009.

V. Cvrtila, *Politička geografija i geopolitika – skripta*, Zagreb, svibanj, 2004.

F. Dagusan, bilješke s poslijediplomskog studija, Universite Paris II, ASSAS, 2001/2002., Paris

Zbirka propisa i strateških dokumenata iz područja obrane, Zagreb, MORH, 2003.

J. Nye, In Mideast, the goal is "smart power", www.boston.com/news/globe/editorial.

Summary

Geopolitical Doctrine of the "Corridor State"

States enter political relations thus creating a dynamical system of power in which other non-state power actors also operate. State power is not a constant having in mind that state's survival could be called into the question in this dangerous and shifting environment. In order to survive states need to conduct a complex and multidisciplinary analysis to identify existing threats and other actor's goals. Using geopolitical doctrine one defines geopolitical goals and anti-goals as well as the instruments of power whose coordinated usage could help states to achieve those (diplomacy, armed forces, intelligence services, economy media). In order to finally achieve those goals and anti-goals, each of the instruments of power needs to be appropriately established, possess acquired capacities and be adequately used. State without geopolitical doctrine is not capable to act properly in relation to other actors of power thus jeopardizing to be placed in the position of the object whose destiny will be in other hands. The main sources of power of the corridor state are its corridors for transit of resources which are basic but not exclusive factors of geopolitical analysis. In order to define threats and goals of other actors of power as well as goals and anti-goals of the corridor state one needs to use geopolitical analysis to comprise factor of physical geography, factor of identity geography as well as strategic and ideological factors. Only comprehensive and multidisciplinary geopolitical analysis could be used to

point at particularities of power relations of particular corridor states thus providing effective geopolitical doctrine.

Key words: corridor state, actors of power, geopolitical analysis, geopolitical doctrine, geopolitical goals and anti-goals